

Mr. sc. Izet Pehlić

ISPITIVANJE POVEZANOSTI VRIJEDNOSNIH ORIJENTACIJA SREDNJOŠKOLSKE OMLADINE SA NAČINOM PROVOĐENJA SLOBODNOG VREMENA

Sažetak

Poseban domen ljudskog funkcioniranja, na čije formiranje pretežno utjecaj ima najuže socijalno okruženje, su interesiranja i sistem individualnih vrijednosti. Pojedinci različitim vrijednostima daju nejednaku važnost i time se među vrijednostima upostavlja hijerarhijski odnos. Hijerarhija vrijednosti postepeno se gradi i mijenja tokom adolescencije zahvaljujući kognitivnom razvoju.

Imajući u vidu činjenicu da za razvoj ličnosti individue, njenih kognitivnih i konativnih struktura i generalno uspješnog funkcioniranja ogroman značaj ima svrsishodno provođenje slobodnog vremena, rad prezentira rezultate istraživanja o postojanju povezanosti između vrijednosnih orijentacija i načina provođenja slobodnog vremena.

Odabir istraživačkog problema motiviran je težnjom za sticanjem uvida koji će omogućiti potpunije sagledavanje, tumačenje i usmjeravanje odgojnih procesa u suvremenoj školi.

Na uzorku od 300 gimnazijalaca iz pet gradova u Federaciji BiH (Zenica, Travnik, Kakanj, Visoko i Zavidovići), ustanovljeno je da postoji statistički značajna povezanost između vrijednosnih orijentacija gimnazijalaca i pozitivnog i negativnog korištenja slobodnog vremena.

Teorijski okvir

Pojam stil života, za razliku od kvaliteta života i životnog standarda, u sebi oduvijek nosi konotaciju nematerijalnog, simboličkog i kulturnog. On je u tijesnoj vezi sa društvenom raslojenošću i uvijek je stil života neke društvene grupacije,

najčešće klase – društvenog sloja. Stil života podrazumijeva «skup obrazaca ponašanja u sferi zadovoljavanja potreba i ciljeva pojedinca koji, kao određena ponašanja celine, izražavaju njegovu osnovnu životnu orijentaciju, a bivaju uslovljeni objektivnim uslovima života pojedinca, odnosno društvene grupe kojoj pripada» (Pešić, V., 1977, 126). Stil života je, također, i «način zadovoljavanja i objektivacije individualnih (pre svega, grupno uslovljenih) i grupnih potreba prema dominantnim političkim, kulturnim i istorijskim vrednostima i/ili ideološkim normama, kao smernicama pojedinačne i grupne dinamike» (Jovanović, 1995, 104).

Životni stil (lifestyle), odnosno vrijednosna orijentacija obuhvata način života, stavove, ponašanje, interesiranja i mišljenja pojedinaca ili grupe ljudi. Prema Rokeachu, to su vrijednosti koje imaju dvostruku ulogu: 1. funkcioniraju kao standardi pomoću kojih osoba organizira sebe (svoje samopoimanje), svoje odnose s drugima i poduzete akcije i 2. izraz su ljudskih potreba i imaju funkciju zadovoljenja tih potreba (Rokeach, M., 1973). Schwartz smatra da vrijednosti odražavaju tri osnovne ljudske potrebe: biološke potrebe, potrebe za interakcijom s drugima i potrebe za opstankom i funkcioniranjem grupe (Schwartz, S.H., 1992).

Vrijednosni sistem je kompleksna i apstraktna organizacija vrijednosti, a služi rješavanju konflikata između potreba, želja i ciljeva pojedinca. Pojedinci različitim vrijednostima daju nejednaku važnost, što znači da se među vrijednostima upostavlja hijerarhijski odnos. Hijerarhija vrijednosti postepeno se gradi i mijenja tokom adolescencije zahvaljujući kognitivnom razvoju, tj. razvoju sposobnosti analiziranja, apstrahiranja, generaliziranja i dr. (Lacković-Grgin, K., 2006, 221)

Različiti autori, ovisno od toga šta je bio predmet njihovog bavljenja i na koje naučno područje je njihov rad naslonjen, navode i različite životne stilove.

Dejvid Čejni daje jasan i sažet uvid u osnovna znanja o konceptu životnog stila kao savremenog društvenog obrasca. Pored određivanja pojma i klasificiranja životnih stilova, autor pokazuje kako su životni stilovi i potrošački duh doveli do upotrebe robe široke potrošnje radi razlikovanja identiteta. Teme kao što su individualnost, spoljašnost, senzibilitet i estetizacija svakodnevice njegove su temeljne istraživačke preokupacije. Uvodeći značajne teme u sociologiju modernog života, Čejni doprinosi aktuelnim

raspravama, a studentima nudi mogućnost sagledavanja pojma životnog stila (Čejni, 2003).

Rokeach je razvio jednu od najpoznatijih lista vrijednosti koja je korištena u brojnim istraživanjima, u originalnoj ili modificiranoj formi. Njegova lista sadrži 18 terminalnih i 18 instrumentalnih vrijednosti. Terminalne vrijednosti se odnose na osnovne aspekte ljudske egzistencije ili na tzv. životne ciljeve (sloboda, svijet mira, svijet ljepote...), a instrumentalne se odnose na načine ponašanja i dijele se na moralne (poštenje, odgovornost) i vrijednosti lične kompetencije (maštovitost, ambicioznost, inteligencija). Listu terminalnih vrijednosti je primijenio Vujičić (1986) u istraživanju vrijednosti kod starijih adolescenata na uzorku od 973 ispitanika. Njegovo istraživanje je pokazalo sljedeći rang terminalnih vrijednosti mladih (od 1-18 navedenim redom): mir u svijetu, sloboda, sreća, jednakost, iskreno prijateljstvo, nacionalna sigurnost, obiteljska sigurnost, mudrost, zrela ljubav, unutarnji sklad ličnosti, radinost, udoban život, samopoštovanje, zadovoljstvo, uzbudljiv život, društveno priznanje, svijet ljepote, spasenje (Vujičić, V., 1986). Istu listu vrijednosti, neznatno terminološki izmijenjenu, primijenili su i Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec (1989) u svome istraživanju među adolescentima, ali je istraživanje pokazalo različito rangiranje pojedinih vrijednosti sa navedenim rangom. Bez detaljnije analize, navodim rezultate istraživanja obavljenog 1989: mir u svijetu, sreća, sloboda, obiteljska sigurnost, vjerno prijateljstvo, zrela ljubav, jednakost, udoban život, mudrost, samopoštovanje, uzbudljiv život, sigurnost naroda, unutarnji sklad ličnosti, veselje, društveno priznanje, svijet ljepote, iskupljenje, osjećaj potpunosti (Raboteg-Šarić, Z, Brajša-Žganec, A., 1995). U istraživanju koje su autorice obavile 1995. god. pokazalo sa različito rangiranje navedenih vrijednosti.

Centar za istraživanje GfK (GfK Croatia /GfK Lifestyle Research) je proveo istraživanje u zimi 2004/2005. (u zemljama: BIH, HR, CZ, H, PL, RO, RUS, SCG, SK, UA) na uzorku n=12.594 stanovnika Evrope o životnim stilovima i preferencijama u potrošnji i medijima. U projektu su naslovili četiri životna stila (potrebe) i to: materijalizam (imati), hedonizam, lični užici (živjeti u skladu s osjećajima) puritanizam, sigurnost (mir i lična sigurnost) i post-materijalizam, orijentacija prema kvaliteti (biti). Njihov segmentirani uzorak je bio podijeljen na: Stabilan svijet, Siguran svijet, Čaroban svijet, Industrijski svijet, Ugodan tehnički svijet, Novi svijet, Autentičan svijet, Ustaljen svijet. Bitno je naglasiti da

GfK ovu sve-evropsku vrstu segmentacije (The Euro-Socio-Styles® System) koristi već više od 15 godina. Rezultati njihovog istraživanja su prikazani na web-stranici: www.gfk.hr/omnibus/primjerstil.htm.

Logar-Đurić, Bročić i Bogosavljević (1999), u okviru istraživačkog projekta čiji je glavni cilj bio da se psihografski profili potrošača povežu sa korištenjem medija, prikazali su životne stilove, identificirane u osnovnoj studiji na grupi od 1056 ispitanika uzrasta od 18 do 30 godina, i njihove odnose sa demografskim odlikama. Naime, životni stil su definirali kao sklop ponašanja koje odražava dominantnu orijentaciju u potrošnji vremena i novca. Da bi dobili kvantitativne mjere tako definiranog životnog stila, upitnikom su ispitivali stavove, interese i vrijednosti u pet glavnih oblasti: porodica, slobodno vrijeme, potrošačko ponašanje, status i briga o sebi. Identificirali su tri tipa: "Dobro organiziran – teži postignuću", "Hazarder – traži uzbuđenje", i "Praktičar – orijentiran na kuću".

Kulenović, Jerneić, Šverko i Vizek-Vidović (1984) navode pet vrijednosnih orijentacija: utilitarističku (materijalni aspekti rada, ekonomska sigurnost, napredovanje, status i prestiž, te autoritet); orijentaciju na samoaktualizaciju (realizacija sposobnosti, kreativnost, postignuće); socijalnu orijentaciju (socijalna interakcija i altruizam, doprinos zajednici, fer rukovođenje); individualističku orijentaciju (samostalnost, raznolikost i kreativnost); avanturističku orijentaciju (rizik, fizičke aktivnosti, autoritet, kreativnost).

Fulgosi i Radin su u istraživanju životnih stilova zagrebačkih srednjoškolaca identificirali osam životnih stilova: intelektualno angažirani životni stil; tradicionalni životni stil; sport i tehnika životni stil; konfliktni odnosi s roditeljima kao životni stil; neprilagođenost i dosada kao životni stil; vjera i politička neangažiranost kao životni stil; ponašanja nezavisnosti kao životni stil; dokoličarenje, potrošnja i pomodarstvo kao životni stil (Fulgosi, A., Radin, F., 1982). Rezultati istraživanja su pokazali da je: intelektualno angažirani životni stil prisutniji kod djevojaka iz boljeg ekonomskog i obrazovnog statusa; tradicionalni životni stil prisutan kod mladih iz porodica nižeg obrazovanja i ruralnog porijekla, s višim od prosjeka broja članova porodice; sport i tehnika životni stil prisutan kod mladića i sportista koji su orijentirani na sport i tehniku; konfliktni odnosi s roditeljima kao životni stil kod mladih iz siromašnijih porodica; neprilagođenost i

dosada kao životni stil prisutniji kod mladića nego kod djevojaka iz porodica višeg ekonomskog i obrazovnog statusa urbanog porijekla; vjera i politička neangažiranost kao životni stil izraženiji kod djevojaka ruralnog porijekla roditelja manjeg obrazovnog nivoa; ponašanja nezavisnosti kao životni stil češći kod mladića više i visokoobrazovanih roditelja urbanog porijekla; dokoličarenje, potrošnja i pomodarstvo kao životni stil prisutniji kod mladih koji su iz porodica relativno visokih prihoda i obrazovanja (Lacković-Grgin, K., 2006, 178).

U okviru naučnoistraživačkog projekta “Zloupotrebavanje droga među adolescentima” (Galić, J., 2002, 38-41), kojim su obuhvaćeni osmi razredi osnovnih i srednje škole grada Zagreba, ispitivana je razlika u odnosu prema sistemu vrijednosti onih koji nisu probali drogu i onih koji su drogu probali bar jednom. Ispitanicima je ponuđena sljedeća skala vrijednosti: biti zdrav, biti sretan, imati skladnu obitelj, biti voljen, biti zadovoljan sobom, imati čistu savjest, naći smisao vlastitog života, samostalno odlučivati, uživati, biti uspješan u školi, biti prihvaćen među vršnjacima, steći nova saznanja i iskustva, ostvariti vlastite talente, planirati budućnost, biti opušten, pomagati drugima, duhovno se izgraditi, stvarati i biti kreativan, imati dobar seksualni život, baviti se sportom, ugoditi prijateljima, dobiti pohvalu od odraslih, biti svoj (furati svoj film), biti snažan i moćan, ići na koncerte i tulum, biti poseban – drugačiji. Ispitanici su svoje stavove iznosili na skali: nevažno, važno, vrlo važno. Ustanovljeno je da asolescenti skloniji zloupotrebi droga relativno više važnosti pridaju hedonističkim vrijednostima, dok altruističke i prosocijalne vrijednosti više ističu i cijene oni sa slabijim interesom za drogu.

Charles Morris nudi širokoobuhvatnu podjelu životnih stilova: 1. sačuvati najbolje što je čovjek postigao, 2. kultivirati nezavisnost ličnosti i stvari, 3. pokazati brigu i simpatiju za druge, 4. živjeti u veselju i usamljenosti u alternaciji, 5. živjeti i uživati u životu kroz učešće u grupi, 6. stalno savlađivati promjenljive uvjete, 7. integrirati akciju, radost i uživanje, 8. živjeti sa punom bezbrižnom radošću, 9. mirno i prihvatljivo čekati stvari, 10. kontrolirati sebe stojički, 11. meditirati u unutrašnjem životu, 12. pokušati pustolovna djela, 13. slijediti kosmičke ciljeve (Morris, 1973, 1-3; Kačavenda-Radić, 1989, 129-130).

Eduard Spranger je, također, uradio tipologiju vrijednosnih orijentacija:

1. teorijski tip – karakterizira ga interesiranje za otkrivanje istine, odnosno kognitivni i racionalni stav;
2. ekonomski tip – karakterizira ga okrenutost utilitarizmu;
3. estetski tip – najveća vrijednost su forma i harmonija;
4. socijalni tip – preovladava ljubav prema ljudima;
5. politički tip ili čovjek moći – takmičenje i borba su njegove osnovne karakteristike i
6. religijski tip u svakoj pojavi vidi nešto božansko (Kačavenda-Radić, 1989, 130).

Nikla Rot i Nenad Havelka su dvije navedene tipologije kombinirali i kreirali vlastitu tipologiju vrijednosnih orijentacija: estetska – dominantna je težnja ljepoti i skladu; hedonistička – najvažnije je neposredno zadovoljstvo; utilitarističko-ekonomska – primarno je stjecanje imovine; djelatna – aktivnost i kreiranje su smisao života; saznajna – dominantna je težnja saznavanja istine; altruistička – pomoć drugima je najviši smisao; orijentacija na moć i ugled – moć i ugled su ono čemu treba težiti (Rot, N. i Havelka, N., 1973).

Prema istraživanjima Breita (Braknović, D. i Ilić, M., 2003, 365-366) postoje tri tipa odnosa i ponašanja ličnosti u slobodnom vremenu: 1. tip orijentiran na akciju; 2. socijalno-intelektualno orijentiran tip i 3. socijalno-zabavni tip. On zaključuje da je kroz pedagoški osmišljeno korištenje slobodnog vremena moguće podsticati razvijanje i odgajati određene karakteristike svakog od navedenih tipova ličnosti.

U našem istraživanju smo se opredijelili za skalu životnih stilova koju je Havelka sa saradnicima prvi put realizirao krajem 1988. i početkom 1989. godine na uzorku 2653 učenika završnog razreda osnovne škole iz deset regiona u Srbiji. Replikacija istraživanja je obavljena 1994. godine u osnovnim i srednjim školama u Beogradu.

Skala mjeri deset vrijednosnih orijentacija/životnih stilova i to:

1. *Porodično sentimentalni stil* – Upoznati osobu koju volim i koja me voli, zajedno sa njom osnovati porodicu i potpuno joj se posvetiti. Naći smisao života u porodici.
2. *Altruistička orijentacija* – Baviti se s nečim što je korisno za ljude. Pomagati ljudima koji su nesretni ili ugroženi, makar i po cijenu ličnog odricanja.

3. *Saznajni stil* – Baviti se istraživanjima, tragati za novim pronalascima i otkrićima. Steći što više znanja. Stalno saznavati nove stvari o svijetu, prirodi i čovjeku.
4. *Utilitarni stil* – Baviti se nekim dobro plaćenim poslom koji će donijeti puno para i potpunu materijalnu sigurnost. Obezbijediti sebi bogat i udoban život.
5. *Orijentacija na popularnost* – Postati popularan, biti poznat u sportu, muzici ili zabavi. Često se pojavljivati na televiziji i u novinama, imati puno obožavalaca.
6. *Egoistička orijentacija* – Urediti život tako da ne zavisim od drugih i da ne moram da brinem tuđe brige. Starati se prije svega o sebi i svojoj dobroti.
7. *Prometejski aktivizam* – Uporno se zalagati za stvaranje boljih i pravednijih odnosa u svojoj okolini i društvu. Boriti se za daleke ciljeve i ideje čak i onda kada nailazimo na otpore u okolini.
8. *Hedonistička orijentacija* – Život preživjeti što bezbrižnije i veselije. Lijepo se zabavljati, što više uživati u zadovoljstvima koje nam život nudi. Zarađeni novac ne štedjeti previše, već ga trošiti na zabavu i razonodu.
9. *Religijsko-tradicionalni stil* – Vjerovati u Boga i živjeti u skladu sa učenjem svoje vjere. U religiji pronaći mir i istinu u životu. Biti dobar vjernik, poštovati i obilježavati vjerske praznike i vjerske običaje.
10. *Orijentacija na moć* – Zauzimati neki rukovodeći položaj u društvu. Imati veliku moć, ne biti potčinjen drugima.

Autor istraživanja u kojem je primijenjena ova skala navodi da se preferencije životnih stilova po sadržaju najviše približavaju široko shvaćenom određenju vrijednosti, po kojem su vrijednosti bilo šta što neka osoba više voli ili preferira. Također naglašava da lista ponuđenih načina života ima svoju osnovu u klasifikaciji na kojoj je zasnovana Olport-Vernon-Lindzijeve skala vrijednosti, s tim što je lista vrijednosti modificirana zavisno od toga koliko su se pojedine vrijednosti u nizu prethodnih istraživanja pokazale naročito relevantnim (Popadić, D., 73).

Pored navedene skale, također, u okviru upitnika za ispitivanje stavova učenika ispitivali smo i tendenciju ka negativnim životnim stilovima, te učestalost prakticiranja asocijalnih i medicinski štetnih ponašanja i navika.

Metodološki okvir

Cilj ovog rada je ispitati da li postoji statistički značajna povezanost vrijednosnih orijentacija srednjoškolske omladine i načina korištenja slobodnog vremena.

Ovako postavljen cilj operacionaliziran je na dva zadatka:

1. Ispitati postojanje statistički značajne povezanosti između vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena;
2. Ispitati postojanje statistički značajne povezanosti između vrijednosnih orijentacija i negativnog korištenja slobodnog vremena;

Pretpostavljamo da postoji statistički značajna povezanost između vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena, te između vrijednosnih orijentacija i negativnog korištenja slobodnog vremena.

Uzorak u našem istraživanju sačinjava 300 učenika gimnazije iz pet gradova u Federaciji BiH: Zenica, Travnik, Kakanj, Visoko i Zavidovići. Uzorak je ujednačen. U svakom gradu ispitivano je jedno odjeljenje prvog razreda (30 učenika) i jedno odjeljenje trećeg razreda (30 učenika), izabrano metodom slučajnog uzorka.

Nacrt rada je po svojoj prirodi neeksperimentalni. Kao glavni metod koristi se deskriptivno-analički metod, unutar kojeg koristimo *Survey-metod*, tj. metod sakupljanja podataka putem skala i upitnika. U teorijskom dijelu rada koristili smo se i metodom teorijske analize.

Korištena su anketna istraživanja kao strategija za prikupljanje podataka (Halmi, 1999, 39). Postupak u ovoj strategiji se sastoji u postavljanju pitanja u upitnicima radi prikupljanja podataka.

Za prikupljanje relevantnih podataka korišteni su: Upitnik o socio-ekonomskom statusu i uspjehu u školi; Upitnik za ispitivanje stavova učenika o načinu provođenja slobodnog vremena, Skala sudova o korištenju slobodnog vremena i Skala vrijednosnih orijentacija.

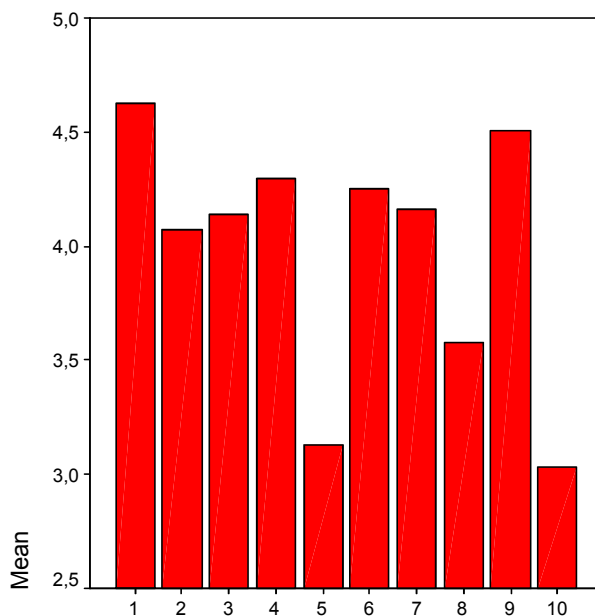
Rezultati istraživanja o životnim stilovima

Istraživanjem smo ispitali vrijednosne orijentacije ispitanika. Ispitali smo u kojoj mjeri su kod ispitanika zastupljene sljedeće vrijednosne orijentacije: 1. Porodično sentimentalni stil, 2.

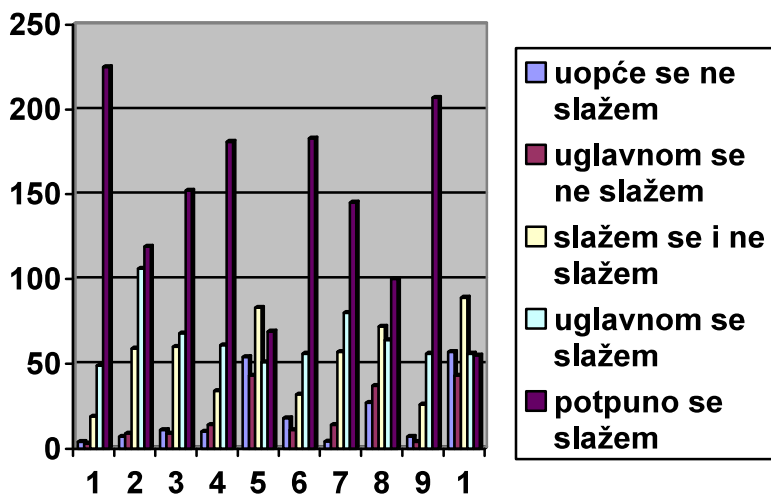
Altruistička orijentacija, 3. Saznajni stil, 4. Utilitarni stil, 5. Orijentacija na popularnost, 6. Egoistička orijentacija, 7. Prometejski aktivizam, 8. Hedonistička orijentacija, 9. Religijsko-tradicionalni stil i 10. Orijentacija na moć.

Svoje stavove ispitanici su pozicionirali na skali: 5 = potpuno se slažem; 4 = uglavnom se slažem; 3 = slažem se i ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 1 = uopće se ne slažem.

Graf 28.: *Grafički prikaz preferencije vrijednosnih orijentacija/stilova*

Istraživanje je pokazalo da 225 (75.0%) ispitanika potpuno kao svoj stil života prihvata porodično sentimentalni stil; 119 (39,7%) ispitanika altruističku orijentaciju; 152 (50,7%) ispitanika saznajni stil; 181 (60.3%) ispitanik utilitarni stil; 69 (50,7%) ispitanika orijentaciju na popularnost; 183 (61,0%) ispitanika egoističku orijentaciju; 145 (48,3%) ispitanika prometejski aktivizam; 100 (33,3%) ispitanika hedonističku orijentaciju; 207 (69,0%) ispitanika religijsko-tradicionalni stil i 55 (18,3%) ispitanika orijentaciju na moć.

Graf 29.: *Grafički prikaz stavova ispitanika o životnim stilovima/vrijednosnim orijentacijama*

Interesantno je da 83 (27.7%) ispitanika slaže se i ne slaže sa orijentacijom na popularnost, 43 (14.3%) ispitanika uglavnom ne slaže i 54 (18.0%) ispitanika uopće ne slaže sa stilom orijentacija na popularnost. Slično je i sa stilom orijentacija na moć: 89 (29,7%) ispitanika slaže se i ne slaže, 43 (14.3%) ispitanika uglavnom ne slaže i 57 (19.0%) ispitanika uopće ne slaže. Ovdje su izdvojeni samo rezultati o stavovima ispitanika o potpunom prihvatanju pojedinačnih životnih stilova, te neki karakteristični pokazatelji.

Odnos vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena

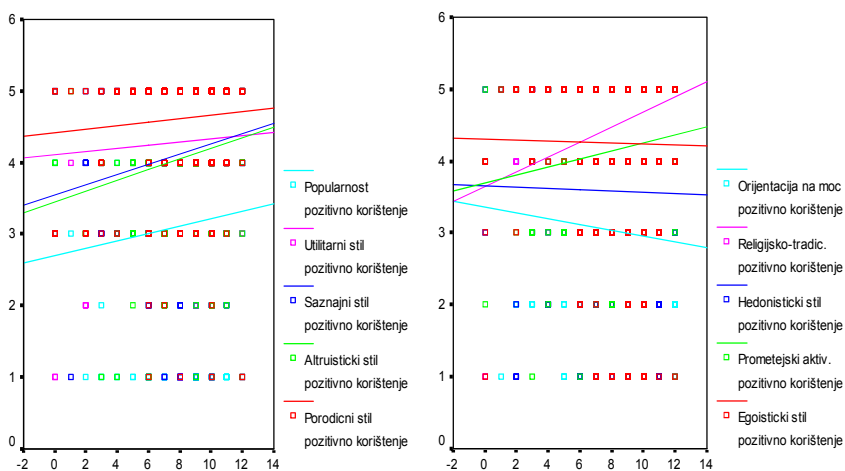
Da bismo ustanovili postojanje statistički značajne razlike između vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena uradili smo t-test. Slijede rezultati t-testa.

T-test 1: *Prikaz rezultata primijenjenog T-testa za ispitivanje razlike između kategorija uzorka u odnosu na rekodirano pozitivno korištenje slobodnog vremena za one životne stilove za koje je T-test pokazao postojanje statistički značajne razlike*

T-test za kategoriju rekodirano pozitivno korištenje slobodnog vremena		N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna greška aritmetičke sredine
Altruistička orijentacija	1,00	140	3,9214	,95260	,08051
	2,00	160	4,2000	,95034	,07513
Saznajni stil	1,00	140	3,9857	1,11230	,09401
	2,00	160	4,2688	1,01388	,08015
Orijentacija na popularnost	1,00	140	2,9286	1,37104	,11587
	2,00	160	3,3000	1,39541	,11032
Religijsko-tradicionalni stil	1,00	140	4,3214	1,06121	,08969
	2,00	160	4,6688	,66087	,05225
T-test za ispitivanje razlike aritmetičkih sredina					
Varijable	t-vrijednost	diferencijal	Nivo značajnosti	Srednja razlika	Standardna pogreška razlike
Altruistička orijentacija	-2,530	298	,012	-,2786	,11010
Saznajni stil	-2,305	298	,022	-,2830	,12278
Orijentacija na popularnost	-2,319	298	,021	-,3714	,16018
Religijsko-tradicionalni stil	-3,446	298	,001	-,3473	,10078

Iz priloženih rezultata t-testa vidljivo je da mladi koji u većoj mjeri pozitivno koriste slobodno vrijeme pokazuju statistički značajno veći stepen orijentacije ka altruističkim životnim stilovima ($t=-2,530$, $p=.012$), ka sazajnom životnom stilu ($t=-2,305$, $p=.022$), orijentaciji na popularnost ($t=-2,319$, $p=.021$), te viši stepen orijentacije na religijsko tradicionalni stil ($t=-3,446$, $p=.001$) nego mladi koji u manjoj mjeri pozitivno koriste slobodno vrijeme.

Uradili smo i skater dijagram u funkciji prikaza odnosa vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena.

Skater dijagram 18.: *Prikaz odnosa vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena*

Iz skater dijagrama je vidljivo da porast na varijabli pozitivno korištenje slobodnog vremena prati pad na saznajnom stilu, egoističkoj orijentaciji, hedonističkoj orijentaciji i orijentaciji na moć.

Iz skater dijagrama je, također, vidljivo da porast na varijabli pozitivno korištenje slobodnog vremena prati porast na porodično sentimentalnom stilu, altruističkoj orijentaciji, utilitarnom stilu, orijentaciji na popularnost, prometejskom aktivizmu, i religijsko tradicionalnom stilu.

Varijabla pozitivno korištenje slobodnog vremena korelira pozitivno statistički značajno sa altruističkom orijentacijom ($r=.182$, $p=.002$), saznajnim stilom ($r=.156$, $p=.007$), prometejskim aktivizmom ($r=.132$, $p=.002$) i religijsko tradicionalnim stilom ($r=.273$, $p=.000$)

Varijabla pozitivno korištenje slobodnog vremena ne korelira statistički značajno sa porodičnim sentimentalnim stilom ($r=.077$, $p=.182$), utilitarnim stilom ($r=.050$, $p=.393$), orijentacijom na popularnost ($r=.086$, $p=.136$), egoističkom orijentacijom ($r=-.013$, $p=.818$), hedonističkom orijentacijom ($r=-.015$, $p=.792$), i orijentacijom na moć ($r=-.069$, $p=.236$).

Rezultati istraživanja (T-test 1) su pokazali da mladi koji u većoj mjeri pozitivno koriste slobodno vrijeme pokazuju statistički značajno veći stepen orijentacije ka altruističkom životnom stilu,

saznajnom životnom stilu, orijentaciji na popularnost i religijsko tradicionalnom stilu nego mladi koji u manjoj mjeri pozitivno koriste slobodno vrijeme.

Na osnovu navedenih rezultata istraživanja možemo konstatirati da je potvrđen dio naše hipoteze u kojem smo pretpostavili da postoji statistički značajna povezanost između životnih stilova i pozitivnog korištenja slobodnog vremena, budući da se pokazala međusobna statistički značajna povezanost.

Odnos životnih stilova i negativnog korištenja slobodnog vremena

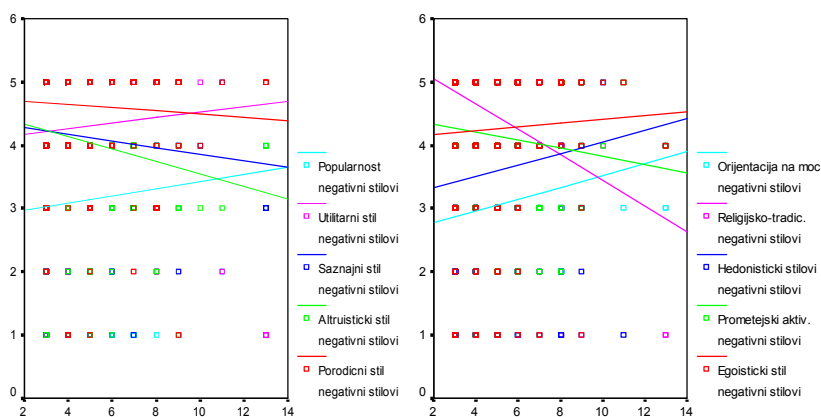
Da bismo ustanovili postojanje statistički značajne razlike između vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena uradili smo t-test. Slijede rezultati t-testa.

T-test 2: Prikaz rezultata primijenjenog T-testa za ispitivanje razlike između kategorija uzorka u odnosu na rekodirano negativno korištenje slobodnog vremena za one životne stilove za koje je T-test pokazao postojanje statistički značajne razlike

T-test za kategoriju rekodirano negativno korištenje slobodnog vremena		N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna greška aritmetičke sredine
Altruistička orijentacija	1,00	166	4,2711	,87664	,06804
	2,00	134	3,8209	1,00263	,08661
Utilitarni stil	1,00	166	4,1506	1,09333	,08486
	2,00	134	4,4776	,98650	,08522
Prometejski aktivizam	1,00	166	4,2831	,90685	,07039
	2,00	134	4,0075	1,04411	,09020
Hedonistička orijentacija	1,00	166	3,4217	1,33594	,10369
	2,00	134	3,7687	1,24402	,10747
Religijsko-tradicionalni stil	1,00	166	4,8193	,49591	,03849
	2,00	134	4,1194	1,09025	,09418
Orijentacija na moć	1,00	166	2,8675	1,40364	,10894
	2,00	134	3,2313	1,26202	,10902
T-test za ispitivanje razlike aritmetičkih sredina					
Varijable	t-vrijednost	diferencijal	Nivo značajnosti	Srednja razlika	Standardna pogreška razlike
Altruistička orijentacija	4,146	298	,000	,4502	,10858
Utilitarni stil	-2,689	298	,008	-,3270	,12159
Prometejski aktivizam	2,446	298	,015	,2757	,11271
Hedonistička orijentacija	-2,306	298	,022	-,3470	,15048
Religijsko-tradicionalni stil	7,381	298	,000	,6999	,09482
Orijentacija na moć	-2,334	298	,020	-,3639	,15588

Iz priloženih rezultata t-testa vidljivo je da mladi koji u većoj mjeri negativno koriste slobodno vrijeme pokazuju statistički značajno manji stepen orijentacije ka altruističkim životnim stilovima ($t=4,146$, $p=.000$), ka prometejskom aktivizmu ($t=2,446$, $p=.008$), na religijsko tradicionalni stil ($t=7,381$, $p=.000$), te u većoj mjeri orijentacije ka utilitarnom stilu ($t=-2,689$; $p=.008$), ka hedonističkoj orijentaciji ($t=-2,306$; $p=.022$) i orijentaciji na moć ($t=-2,334$; $p=.020$), nego mladi koji u manjoj mjeri negativno koriste slobodno vrijeme.

Uradili smo i skater dijagram u funkciji prikaza odnosa vrijednosnih orijentacija i negativnog korištenja slobodnog vremena.

Skater dijagram 20: *Prikaz odnosa vrijednosnih orijentacija i negativnog korištenja slobodnog vremena*

Iz skater dijagrama je vidljivo da porast na varijabli negativni životni stilovi prati pad na porodično sentimentalnom stilu, altruističkoj orijentaciji i sazajnom stilu.

Iz skater dijagrama je, također, vidljivo da porast na varijabli negativni životni stilovi prati porast na utilitarnom stilu, orijentaciji na popularnost, egoističkoj orijentaciji, prometejskom aktivizmu, hedonističkoj orijentaciji, religijsko tradicionalnom stilu i orijentaciji na moć.

Varijabla negativni životni stilovi korelira pozitivno statistički značajno sa hedonističkom orijentacijom ($r=.124$, $p=.031$) i orijentacijom na moć ($r=.125$, $p=.030$).

Varijabla negativni životni stilovi korelira negativno statistički značajno sa altruističkom orijentacijom ($r=-.184$,

p=.001), prometejskim aktivizmom ($r=-.116$, $p=.045$) i religijsko tradicionalnim stilom ($r=-.407$, $p=.000$)

Varijabla negativni životni stilovi ne korelira statistički značajno sa porodičnom sentimentalnim stilom ($r=-.061$, $p=.290$), sazajnim stilom ($r=-.089$, $p=.125$), utilitarnim stilom ($r=.074$, $p=.204$), orijentacijom na popularnost ($r=.073$, $p=.207$), egoističkom orijentacijom ($r=.048$, $p=.408$),

Rezultati istraživanja (T-test 2) su pokazali da mladi koji u većoj mjeri negativno koriste slobodno vrijeme pokazuju statistički značajno manji stepen orijentacije ka altruističkim životnim stilovima, ka prometejskom aktivizmu, na religijsko tradicionalni stil, te u većoj mjeri orijentacije ka utilitarnom stilu, ka hedonističkoj orijentaciji i orijentaciji na moć, nego mladi koji u manjoj mjeri negativno koriste slobodno vrijeme.

Na osnovu navedenih rezultata istraživanja možemo konstatirati da je potvrđen dio naše hipoteze u kojem smo pretpostavili da postoji statistički značajna povezanost između životnih stilova i negativnog korištenja slobodnog vremena, budući da se pokazala međusobna statistički značajna povezanost.

I na kraju

Istraživanjem smo utvrdili preferiranje određenih vrijednosnih orijentacija. Ukupni rezultati su pokazali sljedeći redoslijed životnih stilova: porodično sentimentalni stil, religijsko-tradicionalni stil, egoistička orijentacija, utilitarni stil, sazajni stil, prometejski aktivizam, altruistička orijentacija, hedonistička orijentacija, orijentacija na popularnost, orijentacija na moć. Interesantno je da 27.7% ispitanika slaže se i ne slaže sa orijentacijom na popularnost, njih 14.3% uglavnom ne slaže i 18.0% ispitanika uopće ne slaže sa stilom orijentacija na popularnost. Slično je i sa stilom orijentacija na moć: 29,7% ispitanika slaže se i ne slaže, 14.3% uglavnom ne slaže i 19.0% uopće ne slaže.

Rezultati istraživanja su pokazali da 16.0% ispitanika smatra da slobodno vrijeme uvijek provodi na pravi način; 66.3% ispitanika ga uglavnom provodi na pravi način; a 17.7% slobodno vrijeme provodi u besposlicama. Nadalje, 59.3% ispitanika izjavljuje da povezuje slobodno vrijeme sa svakodnevnim životnim aktivnostima kada za to postoje mogućnosti; 36.7% ispitanika ponekad povezuje, ali ne često, iako postoje mogućnosti; a 4.0%

ispitanika nikad ne povezuje slobodno vrijeme sa svakodnevnim životnim aktivnostima. Najveći broj ispitanika iz Zavidovića (14) smatra da slobodno vrijeme provodi uvijek na pravi način. Najveći broj ispitanika iz Kaknja je izjavilo da nikad ne povezuje korištenje slobodnog vremena sa svakodnevnim životnim aktivnostima.

Istraživanje je, također, pokazalo da 28.3% ispitanika smatra da mladi imaju vrlo loše navike korištenja slobodnog vremena; 37.0% da mladi imaju loše navike, no nema ih toliko puno; a 3.7% da mladi uopće nemaju loših navika korištenja slobodnog vremena. Niko od ispitanika u Zenici i Travniku ne smatra da mladi uopće nemaju loših navika korištenja slobodnog vremena.

Da razumno korištenje slobodnog vremena utiče na jačanje samopouzdanja, sigurnosti u samoga sebe i razvijanje kreativnosti smatra 65.7% ispitanika; 29.3% njih smatra da ono utiče, ali da im je povremeno svejedno; a 5.0% da ono lomi njihovo samopouzdanje i čini ih nesigurnim. Najmanje ispitanika iz Zenice je izjavilo da im razumno korištenje slobodnog vremena lomi njihovo samopouzdanje i čini ih nesigurnim.

Ohrabrujući su rezultati koji pokazuju izrazito negativan stav prema zloupotrebi droga. Tako 87.3% ispitanika najoštrije osuđuje upotrebu droge; njih 11.0% je ravnodušno; a 1.7% ispitanika odobrava konzumiranje droge. Niko od ispitanika iz Travnika i Visokog nije izjavio da odobrava konzumiranje droge. Kada je u pitanju učestalost konzumiranja droge 1.7% ispitanika izjavilo je da često konzumira drogu, 28.0% ispitanika je izjavilo da je drogu konzumiralo ranije, a 94.7% ispitanika su izjavila da drogu nikad nisu koristili. Drogu često konzumiraju 3 ispitanika iz Kaknja i 2 ispitanika iz Zavidovića, a niko od ispitanika iz Zenice, Travnika i Visokog često ne koristi drogu. Po 3 ispitanika iz Zenice, Travnika, Kaknja su ranije konzumirali drogu, a po 1 iz Visokog i Zavidovića. Dakle, po 3 ispitanika iz Zenice i Travnika su se u novije vrijeme prestali drogirati, kao i 1 ispitanik iz Visokog, koji je izjavio da je ranije koristio drogu, a u Zavidovićima u novije vrijeme je još jedan ispitanik, pored onog koji je izjavio da se drogirao i ranije, počeo konzumirati drogu. Najveći je broj ispitanika u Visokom koji nikad nisu koristili drogu.

Kada je u pitanju konzumiranje alkohola i pušenje 54.7% ispitanika najoštrije osuđuje konzumiranje alkohola i pušenje; njih 37.0% je ravnodušno; a 8.3% ispitanika odobrava konzumiranje alkohola i pušenje.

U kontekstu negativnog načina korištenja slobodnog vremena, 3.0% ispitanika je izjavilo da često konzumira alkohol, njih 28.0% je izjavilo da alkohol konzumira u posebnim prilikama, a 69.0% je izjavilo da alkohol uopće ne konzumira.

Na osnovu rezultata istraživanja možemo konstatirati da je potvrđena naša hipoteza u kojoj smo pretpostavili da postoji statistički značajna povezanost između vrijednosnih orijentacija i načina provođenja slobodnog vremena jer su rezultati istraživanja pokazali postojanje povezanosti:

- vrijednosnih orijentacija i pozitivnog korištenja slobodnog vremena, te
- vrijednosnih orijentacija i negativnog korištenja slobodnog vremena.

LITERATURA

- Ajanović, Dž. (1995): *Odgojna funkcija srednje škole*, Planjax, Tešanj
- Božović, R. (1970): *Slobodno vreme i kultura mladih*, u *Slobodno vrijeme mladih – stručni i naučno-istraživački radovi na Prvom kolokviju u Baškom Polju 1969*, str. 44-51, Zagreb
- Čejni, D. (2003): *Životni stilovi*, Clio, Beograd
- Fulgosi, A., Radin, F. (1982): *Stilovi života Zagrebačkih srednjoškolaca: multivarijantna psihografska analiza ponašanja*, Centar društvenih djelatnosti SSOH, Zagreb
- Galić, J. (priredio i komentirao) (2002): *Zlouporeba droga među adolescentima – rezultati istraživanja*, Centar za prevenciju ovisnosti grada Zagreba i Psihijatrijska bolnica Vrapče, Zagreb
- Gossen, D. i Anderson, J. (1996): *Stvaranje uvjeta za kvalitetne škole*, Alinea, Zagreb
- Halmi, A. (1999): *Temelji kvantitativne analize u društvenim znanostima, kvantitativni pristup u socijalnome radu*, Alinea, Zagreb
- Janković, V. (1967): *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb
- Jovanović, Đ. (1995): *Sunovrat u zajednicu: politička stvarnost jugoslovenskog društva i stil života*, Gradina/IFDT, Niš/Beograd

- Kulenović, A., Jerneić, Ž., Šverko, B., Vizek Vidović, V. (1984): *Faktorska struktura radnih vrijednosti učenika, studenata i zaposlenih*, Primijenjena psihologija, 5, str. 158-165.
- Lacković-Grgin, K. (2006): *Psihologija adolescencije*, Naklada Slap, Jastrebarsko
- Logar - Đurić, S. (1989): *Savremene tendencije u psihologiji ličnosti*, Savez društava psihologa Srbije, Beograd
- Pehar-Zvačko, L. (2003): *Slobodno vrijeme mladih ili...*, Svjetlost, Sarajevo
- Pešić, V. (1977): *Društvena slojevitost i stil života*, u: Mihailo Popović i drugi, *Društveni slojevi i društvena svest*, Centar za sociološka istraživanja IDN, Beograd, str. 121-196.
- Raboteg-Šarić, Z, Brajša-Žganec, A. (1995): *Sustav terminalnih vrednota adolescenata prije rata i u ratu*, Psychologia Croatica, 1, 17-27.
- Rokeach, M. (1973): *The Nature of Human Values*, Free Press, New York
- Schwartz, S.H. (1992): *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*, Advances in Experimental Social Psychology, 25, 1-65.
- Suzić, N. (2005): *Pedagogija za XXI vijek*, TT-Centar, Banja Luka
- Vujčić, V. (1986): *Struktura terminalnih i instrumentalnih vrijednosti u nas*, V Dani psihologije, Zbornik radova, 285-292.

المجستير عزت بهلتيش، كلية التربية الإسلامية، زنيثسا
دراسة العلاقة بين القيم والمبادئ المتخذة وكيفية قضاء الوقت الحر لدى الشباب
في المستوى الثانوي

خلاصة البحث

تتكون القيم والمبادئ الأساسية في شخصية الإنسان بتأثير البيئة الاجتماعية. يعطي الإنسان الأولوية لبعض القيم فيرتبها ترتيبا معينا. وبمرور الزمن يتغير ترتيب الأوليات وخاصة في سن المراهقة. ولا شك أن كيفية قضاء الوقت الحر يؤثر في تكوين الشخصية، وهذا البحث يحاول إثبات ذلك بطريقة علمية.

ويهدف هذا البحث إلى تحسين أساليب التربية في المدرسة المعاصرة. شمل الاستبيان ٣٠٠ طالب وطالبة في ٥ مدن البوسنوية (زنيثسا، ترافنيك، كاكان، فيسوكو، زافيدوفيتش) وأفادت النتائج وجود ترابط وثيق بين القيم والمبادئ المتخذة من قبل الطلاب وبين طريقة قضاءهم الوقت الحر سلبا وإيجابا.

STUDYING THE RELATION OF HIGH-SCHOOL YOUTH VALUE ORIENTATIONS TO THE WAY OF SPENDING THEIR FREE TIME

Summary

The interests and system of individual values is a special domain of human functioning which is mostly influenced by the closest social surrounding. Individuals regard different values with unequal importance and that way value hierarchy is formed. Due to cognitive development the value hierarchy is gradually changing during adolescence.

Considering the fact that useful spending of one's free time has a great influence on an individual's personality development, his cognitive and will structures and for successful functioning, this paper presents a scientific-research attempt to study the existence of some relation between value orientations and the ways of spending free time.

The choice of a research issue is motivated by aspiration for closer insight that would enable greater comprehension, explanation and guiding of educational processes in a contemporary school.

300 high-school students from five Federation towns (Zenica, Travnik, Kakanj, Visoko I Zavidovići) were the respondents. Statistically important relation between high-school student value orientation and both positive and negative spending of free time has been established.